

Монах Давид (Перовић)

ДОГАЂАЈ ЧОВЕКА У ХРИСТУ ПО СВЕТОМ ГРИГОРИЈУ НИСИЈСКОМ*

*Учење Светиога Григорија
о постојању човека у благодаћу и греху*

Све преграде ишло нам сада, у овом живоћу, зашварају улаз који води у све оно иза завесе биће уклоњене када се кроз благодаћу васкрсења наша природа утврди насрам токова греха, и када распадљивост сваке врсте, пројављена од стране зла, ишчезне.

Управо тада ће бити сазван празник око Бога, [сазван] од стране оних који ће се преобразити кроз васкрсење и који ће [...] једном ће истом радошћу и весељем бити обузети, иако да више ниједна разлика неће крњити природу оних ишло ће подједнако учествовати у божанским добрима; [оних] који ће некада ући у Светињу над светињама божанског блаженства и здружити се с (х)иперкосмичким анђелским силама. Ово ајостол јасно показује када каже да ће се свако колена оних на небесима, и оних на земљи и оних у преисподњи савити [ради признања божанске владавине] и да ће сва уста исповедити да је: Господ Исус Христос прославио Бога Оца кроз извршено дело сасења.

Тада ће колико анђеле толико и нас људе обухватити различно сазучје и склад, а ишло је ојети исповедање и познање „истинске стварности“ [истинишог Бога, стварних добара].

*Слово о души и Васкрсењу Светиога Григорија Нисијскога
(PG 46, 133 CD — 136 A)*

* Текст је преузет из часописа „Истина“, 5–6/2001, 59–76.

УВОД

О познању антропоолошких елемената

Свети Григорије Нисийски у спису *О стварању човека* истиче како је неопходно да сваки хришћанин упозна све елементе и аспекте човека који се односе колико на пре-падно толико и на по-падно стање његово. При томе, знање је за њега само чинилац и средство спасења. Ово изучавање залази у дубину и ширину, јер све што се „и сада о природи“ да приметити јавља се као неизбежна последица греха, а тога у почетку не беше међу створеним [бићима]¹ („διὰ τό μή τά αὐτά τοῖς ἐξ ἀρχῆς γεγενημένοις“, PG 46, CD — 136 A).

О теолошкој концепцији историје (три њене фазе)

То своје мишљење Свети Григорије темељи на теолошкој концепцији историје, где, у сагласности с њом, историја представља нешто јединствено и нераскидиво. Та једноставност историјског битовања може се методолошки поделити на три фазе или периода:

1. период протологије (ή протоλογία) — израз под којим се подразумева истраживање и теолошко тумачење стваралачке енергије Божије и, још, како се она „открива“ у свету од почетка стварања па до човекова пада,
2. период сотириологије (ή σωτηριολογία), и
3. период есхатологије (ή ἐσχατολογία).²

О ипсватичности (трансценденцији)

По учењу Светих отаца, Бог се налази даље од сваког временског и просторног ограничења и изван њега. У вези с Божијом ипсватичношћу (трансценденцијом) и вечношћу Свети Григорије пише да је „Бог ослобођен сваке нужности (ή ἀπροσδεής — без икакве потребе) и вечан. Он садржи и обухвата сва створења, док се пак Он Сам не налази у простору и времену. Он постоји пре њих и над њима. Узрок и сврха Његовог постојања остају неописиви, док сами једино вером бивају појмиви, и то до извесног степена. Наиме, Он постоји а да не сапостоји с еонима, и без заједничкога њима и са

¹ PG 44, 128.

² ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΥ ΜΠΡΟΥΣΑΛΗ ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΟΥ, Η ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ, ΑΝΑΚΑΙΝΙΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΑΓΙΟ ΓΡΗΓΟΡΙΟ ΝΥΣΣΕΥΣ, ΚΑΤΕΡΙΝΗ 1986, 10.

њима протока годѝна; јер, Он је самопостојећи и самоипостасан, без деобе на прошлост и на будућност...“³

О времену

У вези пак с тајном времена Свети Григорије вели да је време простор који Творац претходно обликује с намером да у њега смести [своја] створења... Јер није могуће да нека од насталих створења или нека од оних која ће тек бити створена — постоје ван простора и времена.⁴ По својој природи време је „*ροῦδης καὶ παροδικός*“ (текуће и пролазно). Тај његов ток једном ће се зауставити. Тиме се ништа мање у времену јавља феномен стварања и пропадања. И „када буде минула нужност збивања [...] нестаће и пролазна природа времена“, јер процес стварања и распадања више неће бити активан. Тада ће коначно бити искључен седмични циклус времена којим се време мери, и у наставку ће почети „онај Осми дан, или, који — будући еон, сав постаде дан један“.⁵

О догађајима и њоказатељима историје

Догађаји историје, првобитни као и потоњи, не схватају се само као историјски пријем разноврсних и међусобно раздвојених феномена већ као серијал међусобно повезаних догађаја и откровењских показатеља који натапају, повезују, сједињују и тумаче разноврсно историјско битисање. Ти показатељи или знаци почињу и завршавају се конкретним догађајима. Њих можемо пратити од првих страница Старога Завета. Након преступа првостворених људи Бог указује на оно што ће уследити, као и на начин уклањања последица.⁶ Стога се циљ времена не остварује испуњењем циклуса рођења и нестајања бића — створења, него се оно, време, возглављује преображајем и обновом свега што се иначе врши и окончава у Христу. Та обнова је по својој природи динамичан, а никако статичан процес, јер се одвија у Духу Светом, и плод је истинскога живота — живота у Христу. Ко је пак тај — у Христу обновљени човек? И ко је био тај првостворени човек?

³ PG 45, 368.

⁴ Исто, 45, 365 D — 368 A.

⁵ Исто, 44, 504–505.

⁶ Пост 3 14–20.

1. ПРЕ-ПАДНИ ЧОВЕК

О логикону о дианоеџичком и о иконичном

Човек је „разуман и мисаони живи створ“ који остаје „дело и оригинални подражавалац божанске девствене природе“⁷ — вели Свети Григорије. У почетку стварања човек је лично на грумен злата који је блистао услед своје сличности са чистим добром;⁸ и још зато што он „после првога рођења“ није имао [у себи] усађен и спојен [феномен] страдалног и смртног. Јер, у супротном, било би немогуће „да принцип иконе буде спасен; штавише, [човек] је носио на себи изображену лепоту архетипа или оригинала. Али касније, после првобитног стварања, у њега је ушла страст“.⁹

О стварању „по икони Божијој“; ѿишћања

Тумачећи места Светога Писма о стварању човека „по икони Божијој“, Свети Григорије поставља захвална питања: како то да је телесан и материјалан човек икона бестелеснога и нематеријалнога Бога? Како је уопште могуће да човек, икона бестраснога и нетрулежнога [Бога], буде поробљен страстима и растакан? Или — како онај који је заквашен сваковрсним злом може бити икона чистога? И, најзад, како то да је ово смртно и трулежно и брзопропадиво створење, човек — икона „чисте и бесмртне и увек постојеће природе“?¹⁰

Одговори на најтеже сучељавање

Одговор на сва та питања даје „стварна истина“ — Сâм Бог. Ми, људи, вели Свети Григорије, напредујемо тражећи да се умом некако приближимо истини. Упоредо с тим, ми верујемо у нелажност „Божанскога Логоса“ када Он говори да човек беше створен „по икони Божијој“; ми такође верујемо да људска беда и јад немају никакве везе с божанским блаженством. [Ми ипак не можемо а да не приметимо следеће:] и када упоредимо човека са Богом, не можемо рећи да је божанско бестрасно само зато да би се потврдило „начело сличности“, у складу с којим Бог и човек имају исти положај и својства. Друго, ако установимо да ни „божанско није бестрасно“, као

⁷ PG 46, 369.

⁸ Исто, 44, 832.

⁹ Исто, 46, 369.

¹⁰ P. ΜΠΡΟΥΣΑΛΗ, нав. дело, 14.

и то да човек није слободан од страсти, онда неминовно морамо потражити неко друго објашњење које ће верификовати исказ да је човек створен „по икони Божијој“.¹¹ То је један од најтежих проблема с којим се човек сучељава. Његово решење пак проналази се пажљивим изучавањем божанских речи; то јест, једно је оно „по икони постало“, а друго је оно што се сада пројављује [у беди].¹²

О икони пре-паднога човека

Пре-падни човек стварно беше оригинална икона Бога. Божанске одлике [иконе] које се првобитно одражаваху на нама не беху одлике хроматске и фигуративне, него оне које чине видљивом божанску красоту (τό θεῖον κάλλος). Помоћу њих се човек још „украшава кроз бестрашће, блаженство и нетрулежност“. Тако је он пре пада био налик оригиналу и носилац свих оних харизми које је Оригинал — односно Бог, „удахнуо“ у њега.¹³

Три елементи иконе:

- *бесмртност*
- *слобода*
- *разум*

Свети Григорије сматра да три основна елемента сачињавају икону Божију у човеку: бесмртност, слобода и разум. Пошто је вечност једна од Божијих одлика, требало је да и човек буде створен бесмртан, да би тако кроз бесмртност упознавао Бога и пожелео „божанску вечност“. Човек, дакле, настаје и опасује се даром бесмртности да би био подобан и дорастао „причешћу добара“.¹⁴

О стварању човека због добротe

Пошто је Бог добро или, „штавише, с ону страну свакога добра“, Он ствара човека с разлога своје добротe, и то добротe у пуноћи, а не делимичне. Јер Он и уводи човека у биће, у постојање из непостојања, и показује га „неништавним, несиромашним, нелишеним добара“; напротив, показује га наоружаним свим добрима. Једно од тих добара јесте и самовласност или

¹¹ PG 44, 180.

¹² Исто, 44, 180–181.

¹³ Исто, 46, 521.

¹⁴ Исто, 45, 21.

неприкосновеност и слобода [...] Слобода је пак елемент којим човек у себи остварује карактер божанске иконе.¹⁵

О разуму као елементу иконе

Трећи елемент којим се Божија икона постојећа у човеку оглашава јесте разум. „Ова сила“ се преноси на цео људски род, пошто божанска икона не постоји „у делу [људске] природе, то јест делимично у [људској] природи“. Сви људи, дакле, имају „силу разумевања и просуђивања“. Зато сваки човек, од Адама до онога који ће се родити последњи, представља „једну икону Онога Који Јесте“.¹⁶ Ако је човек био обдарен свим оним харизмама (бесмртност, слобода, добро, самовласност, разум) које, као што смо видели, сачињавају божанску икону у њему, и ако је Промисао о њему гласио — да се он усличи Богу — како онда схватити ту накнадну појаву страсти у људској природи? Одговор Светог Григорија је следећи: значење тога да од свих владајућих сила свеколиких бића човек буде „икона и образ или подобје“ јесте да човек својом самовласношћу остварује у себи божанску икону и још значи да он није потчињен спољашњој нужности него да слободно бира оно што је њој — слободи и самовласности, угодно и истомислено.

Човек као извесни проналазач зла

Пад у грех и присуство греха изазвао је сâм [човек] и својевољно га увео у своје постојање, проузроковавши тиме удаљавање себе од бестрашћа; човек је, дакле, а никако Бог, постао проналазач зла. Бог, дакле, није створио смрт, него је човек, на неки начин, постао творац и стваралац зла¹⁷ [и злодати].*

2. ПАД И ЊЕГОВЕ ПОСЛЕДИЦЕ

О изойчаењу иконе

[Проналажење] и учинак зла имало је за последицу мешање злата са рђом, а што се једном догодило у личности Адама. Учврстио се узрок и извор заразе и болести налик извору из којег се у човека, до у бескрај, улило зло. Последице нису касиле: „Она боговидна красота душе, настала по

¹⁵ Исто, 44, 184.

¹⁶ Исто, 44,185.

¹⁷ Исто, 46, 369.

* Злодат је реч коју светогорски Оци и подвижници употребљавају у свом говору о греху, а коју смо ми употребили на овом месту условно, за потребе нашег рада.

угледу на прототип, потамнела је од саме рђе зла — слично железу.“ И тако се она изобличила од греха јер „није сачувала усвојену благодат иконе по природи“.¹⁸ Изопачење иконе Божије у човеку изазвано последицама греха Свети Григорије осликава трагичним тоновима, у серијама контрастних слика. Као примера за то, ево делимичне илустрације из његове *Треће беседе на Блаженсѣва*: „Вишњи се показа смиреним, а створени [човек], сагласно икони небескога, постаде земља. Назначени да царује — постаде слуга. Створенога за бесмртност — уништи смрт. Онај који се наслађиваше рајском храном — би пренет на ову земљу, оболештену и заморну. Садруг бестрашћа замени то овим заморним и осмрћеним животом. До сад слободњак и самосталан, поробио се таквим и толиким злом да наше тиране ни пребројати није лако. Јер свака од страсти које носимо у себи, када [нас] освоји, она и завлада нама — које је, ето, она подјармила.“¹⁹

По њприроди неизменљиво и кроз њвар њроменљиво

Свети Григорије је свестан чињенице „да је по природи неизменљиво само оно што нема своје рођење путем твари, то јест Бог, док је неизоставно променљиво и пролази кроз мене све оно што је створено из небића и што стоји наспрам нестворене природе. А ако се створења понашају „по природи“ и сагласно свом првобитном назначењу, промена ће свагда бивати боље. Ако ли пак она одступе од те сагласности, промена ће бити нагоре. Са човеком се пак збива ово друго. Због одвраћања од живота ушла је смрт, а због удаљавања од светлости распростро се мрак.“²⁰

О разлогу сѣварања

Поводом несталности људскога битија поставља се питање: ако је Бог знао [све] о паду, то јест да ће се он догодити, зашто је Он онда створио човека? И ево одговора светога: „Као што је Он и предвидео ’застрањење тако је Он и смислио поновни позив к добру’. Јер, шта би било боље? Да уопште не створи човека јер ће се човек удаљавати од добра или да ипак створи човека, па пошто се [он] оболести [разболи], да га поново узведе ка првобитној благодати?“²¹

Господ је одабрао ово друго и створио човека, упркос знању свега што ће потом уследити. Човек није послушао отачки савет да избегне зло, него је остао рад окусити оно што ће му нашкодити. Међутим, кроз искуство болести он је сазнао драгоценост отачког савета. Чежња за изгубљеним здра-

¹⁸ Исто 46, 372.

¹⁹ *Беседа на Блаженсѣва*, PG 44, 1128.

²⁰ PG 45, 40.

²¹ Исто, 45, 37.

вљем одвела га је помоћу лекова „ка здрављу“ — којег се он, ето, био лишио „кроз неумесну жељу за тровањем“.²²

О другој иротивречности

Друга противречност пред којом се људи често заустављају гласи — мудрост и доброта Божија слажу се с болним последицама човекова преступа или преслушанија. И, зар није било препоручљивије да се човек удаљи од зла, макар и насилним путем, и да, наравно, буде одведен к добру, неголи да због своје несмотрености допадне беде? До противречности налик овој могли би доћи само површни људи, сматра Свети Григорије. Јер, по њима, болесник је онај који себи одређује начин лечења, а то не чини Створитељ човека; међутим, Створитељ човека је истовремено и лекар вишан лечењу.²³

О вољном удаљавању и приближавању

Пошто је вољом дошло до удаљавања, вољом је требало да дође и до приближавања и усправљања. Другачији начин повратка човека к добру не би урачунавао његову слободу, па би му то било „губљење претходнога добра и лишавање равнобожне или достобожне части“.

Јер самовласност је оно што човека показује равнобожним. Због тога је било потребно изнаћи одговарајући начин за његов повратак, као и начин активирања његове самовласности; наравно да при том његов повратак к добру не буде спречен.²⁴ Све је то било неопходно човека ради, човека који је, злоупотребивши слободу, допао безизлаза, односно злодати, а који при том није имао ни снаге ни начина да се усправи и обнови.

3. ОБНОВА

О иштамнелој икони

Бог, који све мудро твѳри и исправља човекове погрешке, не намењује „узалуд красоту“ људској природи, красоту којом је она у почетку била обдарена; не, него Он њу, душу — узводи управо тој истој красоти с којом је и дошло ослобођење људске природе.²⁵ Грех није сасвим збрисао божанску

²² Исто, 46, 524.

²³ Исто, 45, 53.

²⁴ Исто, 46, 524.

²⁵ Тумачење Песме над песмама, гл. 4; PG 44, 832.

икону у човеку него ју је само изобличио и потамнео. Да би успешно изложио учење о томе, Свети Григорије ће се послужити примером човека што се оклизнуо и пао у блато које је опрљало и унаказило природне црте и облик његова бића.

У *Беседи о девствености* Свети Григорије дословно каже да је „[...] ово велико и часно биће [звано] човек, како га је Писмо ословило, отпало од свога блага: реч је о појави страдања оних који се клизају и падају у блато; пошто су и запрљали своје лице блатом, они су и својим пријатељима постали непрепознатљиви. Тако је, дакле, човек, заглибивши се у грех, изгубио црте своје иконе нетрулежнога Бога и огрнуо се трошном и оземљеном иконом — коју треба избацити — саветује [нас] Божански Логос. То јест, с ње треба спрати глиб умивањем [иконе] водом нашега чистог живота“.²⁶

О човековој несмојрености и неодлучности

Свети Григорије сматра да човек дугује свој пад људској несмотрености и безвољности, односно неодлучности. Али, с обзиром на то да је Божија мудрост стално изнад сваке људске замисли, отуда није могуће да се зло представи јачим од божанске силе. Штавише, једино је Бог вавек постојан и непроменљив у добру, док је нешто друго човечија нестабилност, која остаје недоследном и непостојаном и у злу [а камоли у добру]. Питање обнове човека у основи се не тиче моћи и немоћи њене реализације, него њене методологије.

4. ХРИСТОС ОБНОВИТЕЉ

О изначалној благодати

Дакле, било је потребно наћи начин да човек поново приспе „у старо блаженство“. Али ко је могао бити кадар не само изнаћи начина него и поново призвати човека „изначалној — првобитној благодати“? — „Коме је доликовало подићи палоба, призвати изгубљенога, повести обманутога? — Кому другоме до Господу сваке твари?“ Само ономе, дакле, који је на почетку даровао живот било је „могуће и истовремено му приличило да поново призове изгубљено“.²⁷ „Одбацивање од себе онога што је страшно, туђе, значило је васпостављање човекове природе у њено првобитно стање.“²⁸

²⁶ PG 46, 372 (ЕПЕ, т. 9, 84, гл. 12).

²⁷ PG 45, 40.

²⁸ Исто, 46, 372 (ЕПЕ 9, 84).

О стању парá и ὑπέρ φύσιν κατάστασιν

Обновом себе у Христу човек се ослобађа стања супротног природи (τὴν φύσιν κατάστασιν) у које је падом запао и стиже у стање сагласно природи, и постиже натприродно стање (τὴν ὑπέρ φύσιν κατάστασιν); оно пак није ништа друго до стање јединства са Богом, стање обожења.

О благодати и твари

То јединство, односно поистовећење човека са Богом, свакако не по суштини него по прожетости божанством [по благодати], назива се обожењем човека и целокупне твари. Оно ће започети с најконкретнијим ствари-ма, а продужиће се с нама најудаљенијим; и опет, започеће с најнижим, а продужити се с најзвишенијим. При том човек ипак неће престати да постоји као „створен“, мада он истовремено неће бити поистовећен са Богом „по суштини“.*

5. О ОБНОВИ ЦЕЛОГА ЧОВЕКА

О оболештености

Човеков живот укључује у себе две крајности: једну као почетак (или рођење) и другу као крај (или смрт). Христос се налази на оба ова краја природе, Он као исправљачка или васпостављајућа сила. На тај начин се богочовечанска Ипостас Христа простира од рођења до смрти; она која обухвата све између ове две крајности, јер, где се пројављује болест, тамо се очекује и борба за оздрављење.²⁹

*О ослабљеној вољи и уништењу зла;
о васпостављању изначалне лейоџе*

Пошто је зло као болест ослабило и човечју вољу, то је, пре свега, требало њу излечити и не допустити јој да нестане. Свети Григорије наглашава да ће „Господ уништити гордост грешника, међутим не и саме грешнике...“, и то тада када буде нестало зла и када више не буде било одјека греха. Дакле, „све ће се Христом преобразити, све ће добити блиставу форму

* А кретање твари ионако усмерено к Њему — у Њему ће и престати — са свим разликама и поделама на разум и ум и природне законе; то јест на све оно што је неодређено и искуству недоступно. Упоредити: PG 91, 1304–1308, и Јер 18 3–6.

²⁹ PG 45, 69–72.

изначалне величанствености природе“.³⁰ Иначе, зло и грех јесу пород и плод наше природе и слободе, али не и њихово својство, каже Свети Григорије.

О божанској сили као „лепљивој“ материји

Очовечењем Сина и Логоса Божијега, у чијој су се Личности сјединила оном „неизрецивом и неизразивом смешаношћу“ два састојка човека, „чулни и умни“, то јест тело и душа, заувек је постигнуто јединство једанпут сједињених [природа]. Људска природа се помоћу смрти кретала према раздвајању тела и душе, међутим, Господ Исус Христос је њих развојене поново сјединио чином свога васкрсења. На тај начин је људска природа до краја допратила свој след у личности Христовој. А божанску силу Он је користио као неку лепљиву материју, да би у овом тајанственом и неописивом јединству ускладио оно што се разделило. Дакле, овакво је значење васкрсења: после дијализе наступа уздизање сједињенога [тела и душе] у нераздвајиво јединство, и међу њима поновно јединство и срастање, тако да се човеку поново дарује првобитна благодат и могућност приспећа у вечни живот. А све то зато што се [сада] дијализом [смрти] исушило зло које се једном смешало с нашом природом.

6. СВЕТОТАЈНСКИ И ДУХОВНИ КАРАКТЕР ОБНОВЕ

О вољи Божијој

Здравље душе се, по Светом Григорију, састоји у испуњавању воље Божије, „као што [опет] отпадање од благе воље Божије значи болест душе која завршава у смрти“ [у смрти, не у небићу!]. Речи молитве су исцељење од болести која повређује и жалости душу. Зато се душа моли овако: *Да буде воља Твоја*. Воља пак Божија јесте спасење људи.³¹

Пошто је болест повредила целокупно људско постојање, указала се потреба за коренитим лечењем, то јест за светотајнским животом у Христу. А то светотајнско учешће у животу Христовом постало је могуће само захваљујући томе што је Он суштински и стварно живео људским животом. И пошто је прошао све стадијуме овога живота (рођење, раст, смрт), Христос је саваспоставио и сапрославио сâмо људско тело — сродно и идентично Телу Његовом — саваспоставио га управо кроз тело које је узео на себе.

³⁰ Исто, 44, 525–528.

³¹ Исто, 44, 1164.

О тајни крштења

У крштењу ми пратимо и светотајински иконизујемо Господа. Шта је то што је приметно у вези с почетком спасења, односно у вези са крштењем? Наравно, Његова тридневна смрт и нови живот. Образ тога запажа се у трикратном погружењу у воду онога који се крштава, а који тиме подражава смрт и тридневно погребeње Господње.

„... Свако ко се Њему (Христу) прилагођава по људској природи“, и када с вером гледа у Христово васкрсење, и уместо погребeња у земљу трикратно се у воду погружава — он одсликава „тридневну радост, односно благодат васкрсења“.³²

Зато су сви они који прилазе тајанственој води крштења обавезни да у води умртве све „страсти и лукаве покрете ума и све њихове последице“: користољубље, развратну пожуду, грабљивост, гордост и високоумље, љутину, гнев, завист (недобронамерност) и тако даље.³³ А који су то плодови и последице крштења? У *Беседи на Богојављење* или на дан *Светишлā* (Εἰς τὴν ἡμέραν τῶν Φῶτων) Свети Григорије каже да су плодови крштења „разрешење од одговорности, кидање везе, присност са Богом, смелост слободе наместо ропске послушности, једнакост са анђелима! А последице крштења су: очишћење од греха, опроштај сагрешења, обнова и поновно рођење“.³⁴

И као што је новорођенче ослобођено „злочина и казне“, тако је и поноворођено чедо ослобођено одговорности, ослобођено Крштењем као царским даром.³⁵

О Христју

Та ослобођеност од сваке одговорности и осуде, која иначе бива по царском дару, врхуни спасењем у Христу. Христос уништава лукавство и дело ђавола. Он потпуно прожима човека и спасава га и постаје му образац и слика, да би на сваки начин осветио првину (*ἀπαρχή*).³⁶

Како је корак до крштења мали и лак [?!] — јер све што је за то потребно јесу вера и вода... Али од њих разграната добра незамисливо су велика, пошто је ту реч о „усељењу божанског“.³⁷ Али то да се неко налази у блискости с божанским подразумева надилажење распадљивости и смрти. По-

³² Исто, 45, 85–88.

³³ Исто, 44, 364.

³⁴ Исто, 46, 577–580.

³⁵ Исто, 46, 580–581.

³⁶ Исто, 46, 580.

³⁷ Исто, 45, 92–93.

што је човек двоприродан — то јест сачињавају га душа и тело, онда је он у прилици да Начелника живота и спасења прати путем ове две компоненте. Душа се сједињује са Христом „кроз веру“, и тиме осигурава претпоставку спасења. Тело — „причешћем и прожимањем бива спасавано“. То је, дакле, начин да се буде у заједници Тела и Крви Васкрслога Христа. Само, неопходно је да при том човек избљује зло и грех који „растачу нашу природу“ и прими оно што хармонизује и што поново сједињује „расточено“. Тај сједињујући елемент „није ништа друго до оно тело које се показало јачим од смрти и које је васпоставило наш живот“. И као што, по речи апостола Павла (1Кор 5 6), мала количина квасца „собом цело тесто прожме, односно укисели га“, тако и Тело Христово, када стигне у наше тело, собом га цело преображава и к себи привлачи, односно преноси. И као када се помешају распадљив и здрав елемент па започне труљење целокупне смесе, тако и бесмртно Тело Христово када се путем Светога причешћа обрете у нашем телу, оно га и претвори „у своју природу, односно преобрази га у нетрулежно и бесмртно“.³⁸

О синергији Свете Тројице у чину наше обнове

Да ли се у чину обновљења у Христу искључује или не искључује свака врста учешћа и осталих Личности Свете Тројице; односно Оца и Светога Духа? Одговор Светог Григорија је одречан јер се само код људи двоји и разликује улога и „активност по занимањима“; а то је она разлика која постоји између једнога и осталих, од којих свако расуђује по самовољном раду или динамици.

О енергији и о јединственом делу Оца и Сина и Светог Духа

Када је реч о Божанству, „ми нисмо научени (сматрати) да што бива томе налик“, вели Свети Григорије. То јест, ми не верујемо да „Отац чини нешто сам од себе, а да при том Син не саучествује, односно не сапомаже. И опет, Син не чини ништа одвојено од Духа“. Прихватимо, дакле, да се ради о једном садејству у свакој енергији — енергији „која се простире од Божанства до твари и која се сагласно многоврским појмовима назива“. Свака од тих енергија понаособ налази се у вези са „промислом“ о човеку; другим речима, „домострој и грађа свега збива се преко три личности“; само не тако да се може говорити о три дела, јер „од Оца бива повод и узрок [свему], кроз Сина [бива] пројављивање према споља, а у Духу Светом [бива] извршење“.³⁹

³⁸ Исто, 45, 93.

³⁹ Исто, 45, 125.

Свети Григорије је подједнако категоричан и у погледу садејства Три Личности Свете Тројице. Јер, пише он, „ако изјавимо да се енергије[а] Оца и Сина и Светога Духа међусобно разликују[е]“, ми ћемо и због тога и због „другачијости или различитости енергије[а]“ бити доведени к закључку да су различите и „природе које делују“. Јер, уколико се [оне] међусобно разликују „по логосу или принципу [...]“, немогуће је да се [оне] слажу „по врсти, форми или виду енергија[e]“. То би, опет, значило да се, с различитошћу природâ, „и енергије ових природа међусобно деле једна од друге“.

Међутим, ако прихватимо да је енергија Оца и Сина и Светога Духа једна и да се она не разликује и не варира ни у чему, онда нужно, с истоветношћу енергија, прихватимо и јединство природа Три Личности Свете Тројице, што заиста и чинимо. То опет не значи ништа друго до да у подједнаком степену „Отац и Син и Свети Дух освећују, оживотворују и теше; то јест да исто чине“. Баш као што се и све друго чини на исти начин „Оцем и Сином и Светим Духом, што све заједно и сачињава спасење човека“; односно, ту је реч „о руковођењу, живљењу, мољењу, преображају у бесмртно, преласку у слободу, као и свему другом што до нас силази као добро“. ⁴⁰

О опроштају греха

Један од аспеката обнове човека и [твари] јесте и опроштај грехова што загађују и скрнавe „првостворену красоту“, којом је Творац zaloжио људску природу. Тај опроштај се дарује од стране Три Личности Свете Тројице. Јер, као што читамо у Светом Писму, свима који примају Свету Тројицу — Отац опрашта грехе, Син узима грехе света, Дух Свети чисти од греховне затрованости. ⁴¹

О еросу

Свети Григорије не гледа на дело обнове човека у Христу као на дело у коме човек не би могао учествовати, јер је он, ето, само пасивни прималац дела обнове. У Светом Писму видимо да Бог непрестано позива човека да

⁴⁰ Од Светог Максима Исповедника се такође може чути да у делу обнове и пресаздања човека сарађују Три Личности Свете Тројице, баш као и приликом првог стварања човека. О начину те сарадње Свети Максим пише да она бива по благовољењу Оца, личном активношћу или *афирмацијом* Сина и испуњењем Светога Духа — тако да се „кроз све и у свему јавља Један у Тројици Бог“, баш као што се и душа јавља јединственом и без икаквога умањења. Она се, наиме, истовремено јавља целовитом у целокупном телу, али и засебно у сваком његовом делу (*Свети Максим Исповедник о јединственом делују Свете Тројице*). Види: PG 90, 272 В; Jaeger 3, 1, 11–12.

⁴¹ PG 44, 1160.

учини све да би се вратио првобитном блаженству, то јест да би се удостојио божанских дарова. Помоћу којих се то оруђа доспева у ово стање? — поставља питање Свети Григорије, и одговара: *Љубављу, односно еросом.*

„Да би се постало достојним примања дарова и примања благодати кроз веру у боловима (покајања), неопходан је ерос [...]“ „Јер, када у стицању врлине сарађују благодат Светога Духа и [крајња] људска настојања, тада душа бива поплављена блаженим животом. А када ове сарадње нема, душа се лишава свега корисног.“ Разлог томе је јасан. Нити Божија благодат посећује душе које избегавају спасење, нити је сила човечје врлине у стању да душе које нису причесници Божије благодати подигне на ниво истинскога живота.⁴²

О хришћанском савршенству

Хришћанско савршенство се састоји у примању потпуног посвећења: у васцелом телу — и души — и духу (1 Сол 5 23); то посвећење увек се чува далеко од свакога мешања са злом [или са злодаћу]. Зато је неопходно употребити усмереност природе „ка најбољем делу“. А оно је „раст у свему добром“. Тај раст [и узраст] представља суштину и врхунац живота у Христу, живота чије се семење сеје у овом животу, а његов плод стасава у будућности. Али, како сада тако и у будућности, то се семење не може развити ако природа овде не прими „почетке“ — односно неопходне примарне претпоставке пријатељства и љубави према Христу. Ако се то пријатељство не однегује у овом животу, оно се сигурно неће моћи однеговати ни у будућем; нити ће се опет моћи сашити свадбено рухо, нити се опет могу припремити све друге ствари достојне женика Христа.⁴³

О васкрсењу

Свето Писмо нам сведочи о васкрсењу и неопходности измене и преображаја човека. Међутим, остају тајном форма и вид обновљења у Христу, пошто то надилази наше моћи поимања. Осим тога, у садашњем животу не постоји никакав „образац или модел ствари којима се надамо“. Па иако ствари тако стоје, поуздано је [само] оно што Свети апостол Павле каже у *Првој посланици Солуњанима*: „А потом ми живи који останемо бићемо заједно с њима узнесени на облацима у сретање Господу у ваздуху, и тако ћемо свагда с Господом бити“ (4 17).

⁴² Исто, 46, 289.

⁴³ Исто, 46, 532–536.

О телесним одликама преображених

А они који достигну то стање стећи ће одређене карактеристике. На пример, они ће изгубити телесну тежину, што ће за последицу имати могућност сапратње Христа на висинама. Саму ту пратњу пак сачињаваће преображени и обожени људи и анђели. Друго, преображај телесних органа преображених људи у Христу биће потпун, тако да ће ишчезнути разлике по боји, телесној форми, узрасту и тако даље. „Једнога ће рода бити сви када једно Тело Христово постанемо сви ми“, вели Свети Григорије, јер ће божанска икона подједнако зрачити над свима [и у свима спасенима]. У оквир те промене телесних одлика спада и укидање полова, односно функције полова. А разлог томе, по Светом Григорију, биће бескорисност постојања те разлике у човеку и функције полова мушког и женског, с обзиром на то да ће престати потреба за рађањем и множењем људског рода ради његовог продужетка и опстанка. Сагласно речима Господњим, људи ће живети у Царству Божијем као анђели, разрешени неопходности брачне везе (Јк 20 34–36).

О врхунцу преображаја

Преображај или обнова човека достићи ће свој врхунац када буде био уништен „последњи непријатељ“ — смрт, како о томе говори Свети апостол Павле у *Првој Коринћанима* (15 26); и, још, када зло буде одступило од [спасених] људи. Тада ће на(д) људима заблистати божанска красота, баш као што је блистала и на почетку Стварања. Та божанска красота је „светлост, и чистота, и нетрулежност, и живот, и истина и томе слично“. „Једна благодат ће сијати [...]“ онда када [спасени] људи постану „синови светлости“ и када као такви буду засијали као сунце.⁴⁴

О добрима и благодати Божијој

Али пре наступа тога часа преостаје нам предокушај будућега благодата, што опет није ништа друго до „добро живљења“, живот угодан Богу.⁴⁵ Јер, како псалмопојац Давид каже, „верујем да ћу видети доброте Господње на земљи живих“ (Пс 26 13).

⁴⁴ Исто, 44, 209.

⁴⁵ „Радионица свега тога јесте овај живот“, пише Николај Кавасила. И док наводи претпоставке редом, Кавасила истовремено највише настоји на њиховом мистириолошком, односно христолошком, односно еклисиолошком карактеру (в. PG 44, 209; PG 46, 145; PG 150, 493–496).

Овога добра благодати Господње „многа је множество“: „Како је много добара Твојих, Господе, која си уризничко за оне који те се боје, која си оставио на дар онима који се у Тебе надају пред синовима човечјим“ (Пс 30 20). Они у благодарењу примају Божије благодјејство и добротинство: Његова добра дела. Ишчекивање тих дела најзад је постало искуствена реалност.⁴⁶

РЕЗИМЕ

Никад није бесциљно ни сувишно бавити се, макар само теоретски, темом преображаја човека у Христу. Јер ће из тог теоретског испитивања теме произтећи основна нада да ћемо за њим имати и практичну корист. А то ће рећи да ћемо у себи потхрањивати чежњу за обновом и ишчекивањем преображаја.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Μοναχός Δαβίδ (Περοβίτζ)

Η ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΣΥΜΒΑΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΑΓΙΟ ΓΡΗΓΟΡΙΟ ΝΥΣΣΗΣ

Ὡστόσο δέν ἤμποροῦμεν νά ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι εἶναι ἄσκοπον καί περιττόν, τό νά ἀσχολοῦμεθα, ἔστω καί θεωρητικά, μέ τό θέμα τῆς ἐν Χριστῷ μεταμορφόσεως τοῦ ἀνθρώπου. Διατί ἀπό αὐτήν τήν θεωρητικήν διερεύνησίν του ὑπάρχει βásiμη ἐλπίδα, ὅτι θά εἶναι τό νά καλιεργοῦμεθα ἐντός ὑμας τήν νοστιαλγίαν καί τήν προσδοκίαν τῆς ἀνακαινίσεως, τοῦτ' ἔστι τῆς μεταμορφόσεως.

⁴⁶ Исто.